

J a n k o w e r n y, W.

AZ ISMERETTERJESZTŐ IRODALOM HASZNÁLATA A LENGYEL KÖZSÉGI KÖNYVTÁRAKBAN

A varsói Könyv- és Olvasásügyi Intézet felmérést végzett annak megállapítására, hogy milyen mértékben olvassák a lengyel falvakban az ismeretterjesztő könyveket. A vizsgálat a közművelődési könyvtárak ilyen irányú tevékenységének nyolc évét (1949-1956) ölelte fel.

Az állománygyarapítás módja

1954-ig a lengyel közművelődési könyvtárakat központilag látták el könyvekkel, és csak a vizsgált időszak utolsó két évében tértek át fokozatosan a decentralizált könyvbeszerzésre. Az elemzés tárgyát tehát a centralizáltan, illetve decentralizáltan történő állománygyarapítás eredményeképpen beérkező anyag képezte. Reméljük, a felmérés során nyert eredmények lehetővé teszik, hogy megfelelő irányelveket és utmutatásokat adjunk a könyvtárak gyarapítási munkájához.

A felmérés lebonyolítása

Az adatok 20, különböző vajdaságbeli könyvtárból származnak. Így Katowice-vajdaság 3, Koszalin-vajdaság 2, Krakow-vajdaság 2, Lublin-vajdaság 2, Opole-vajdaság 1, Poznan-vajdaság 1, Rzeszov-vajdaság 1, Szczecin-vajdaság 2, Varsó-vajdaság 1, Wroclaw-vajdaság 1, Zielona Góra-vajdaság 2 könyvtárral szerepel. A könyvtárakat úgy igyekeztünk kiválasztani, hogy a kutatás eredményei a valóságos helyzetet tükrözzék. A könyvtárak között tehát vannak jó, közepes, és gyenge könyvtárak.

A 20 könyvtár elemzéséből nyert következtetések általánosíthatók, annál is inkább, mert azok a megfigyelések, amelyeket sok más könyvtárban már eddig is végeztünk, igazolják a levont következtetéseket.

Az állomány összetétele, kölcsönzés

A vizsgált könyvtárak ismeretterjesztő anyaga az összállomány kb. 17 %-a. Ez, természetesen, nem sok, viszont nagyon kívánatos lenne, hogy ez az anyag megfelelően válogatott művekből álljon és valóban élő, olvasott könyveket foglaljon magában. És mi a tényleges helyzet? Az ismeretterjesztő könyveknek átlagosan csupán 30 %-át kölcsönözték ki kétszer, illetve ennél többször. A hátralevő 70 % ugynevezett 'holt' könyv, vagy legfeljebb csak egy ízben kölcsönzött mű. A gyengén működő könyvtárakban ez az arány meghaladja a 90 %-t, a jó könyvtárakban kb. 50 %. Ha féltelenként vizsgáljuk az állományt, megállapíthatjuk, hogy a könyvek 50 %-a iránt senki sem érdeklődött. Vajon mivel magyarázható ez?

A könyvek koreseltsége, olvasottsága nagyon sok tényezőtől függ. Minden könyvnek vannak olyan vonásai, melyek pozitív, illetve negatív hatást gyakorolhatnak 'életrevalóságára'. Jelentős szerepe van továbbá a környezetnek és az olvasók felkészültségének. De szerephez jut a könyvtár propaganda tevékenysége is.

Megállapítottuk, hogy a könyvek kiválasztása megfelelő. A központilag történő beszerzésnél a könyvtárak a könyvpiac legjobb könyveit vásárolják. Előfordulhat azonban az is, hogy valamely értékes könyv az egyik helyen sikert arat, másutt viszont propagálni kell, sőt egyes helyeken egyáltalán nem talál olvasóra. A központilag gyarapító könyvtárak száma olyan nagy, hogy nem is tudtuk őket mind megismerni. Hogy valamely könyvet megvesznek-e a könyvtárára, mindig a könyv tényleges értéke dönti el. Ha valamely könyv azt a minősítést kapta, hogy alkalmas a köz-

ségi könyvtárak számára, rendszerint az ország valamennyi falusi könyvtárába beszerezték. Ennek következtében a községi könyvtárakban sok felesleges ballaszt gyűlt össze; ezek között nem egyszer olyan könyvek is voltak, amelyek más könyvtárakban bizonyára felkellették volna az olvasók érdeklődését. Gyakran a könyvtárosok nem is tudták, mi van a könyvtárakban, arról már nem is beszélve, hogy nem ismerték az anyagot alaposan. Az önálló állománygyarapítás első két évének (1955 és 1956) tapasztalatai véglegesen eldöntötték, hogy ez a rendszer jobb, mint a régi. Igaz ugyan, hogy jelentősen kevesebb ismeretterjesztő könyvet vásároltak, de forgalmuk nagymértékben emelkedett. Ez általános jelenség, és könnyen bemutatható az általunk megvizsgált könyvtárak egyikének eredményeivel. 1950-ben az egyik könyvtár 49 könyvet kapott, a 49 könyv közül csupán 19 könyvet kölcsönöztek ki. E műveket hét év alatt összesen 45-ször kölcsönözték ki. Ezzel szemben az ugyanazon könyvtár által 1956-ban beszerezett 8 könyv közül 7-et kölcsönöztek ki és csupán egyetlen év leforgása alatt összesen 30 kölcsönzést jegyeztek fel. Míg az 1950-ben vásárolt könyvek átlagos évi forgási sebessége csupán 0,13, az 1956-os beszerzésű művek évi forgási sebessége eléri a 4-et.

A könyvtárak ellátásával a „Dom Ksiażki” (A Könyv Háza) foglalkozott. Gyakorlati tevékenységéről világosan beszélnek az alábbi számok:

A megvizsgált husz könyvtár együttes állománya 2864 könyv. Közük csupán egyetlenegy olyan cím van, mely mind a 20 könyvtárban megtalálható: ez a mű BROKMAN „Rendellenességek a csecsemők táplálásában” c. könyve. A több mint 15 könyvtárban előforduló azonos című könyvek száma 68, vagyis 2,37 %. Ezzel szemben 1322 cím (46,16 %) csupán egyetlen könyvtárban van meg. Az előfordulás gyakoriságát világosan mutatja az alábbi táblázat:

Össz- állomány	1 kvt-ban	2-3 kvt-ban	4-6 kvt-ban	7-10 kvt-ban	11-15 kvt-ban	több mint 15 kvt-ban
2864	1322	525	351	318	280	68
100 %	46,16 %	18,33 %	12,26 %	11,10 %	9,78 %	2,37 %

A több mint 15 könyvtárban előforduló azonos című könyvek között az orvosi és egészségügyi vonatkozású könyvek vannak többségben. Más szakcsoportokból csupán néhány könyv van, vagy egyáltalán egy sem fordul elő.

A könyvtárakban fellelt könyveket összehasonlítottuk azzal a nyilvántartással, amelyet annak idején a Központi Könyvtárügyi Igazgatóság vezetett a községi könyvtárak számára beszerezett anyagról. Az összehasonlítás eredményeképpen kiderült, hogy nem minden megrendelt könyv jutott el a könyvtárakba. Ezzel szemben szép számban találtunk olyan könyveket, amelyek nem szerepelnek a központi beszerzésről vezetett kartotékban.

Az ismeretterjesztő könyvek olvasottsága

A községi könyvtárakban alig olvasnak ismeretterjesztő könyveket. A tanácsadó jellegű műveken (háztartás, higiénia), a szórakoztató könyveken, az utleírásokon és a helyismereti, valamint az ifjúság által keresett természettudományos könyveken kívül nem nagy érdeklődés tapasztalható az ismeretterjesztő művek iránt. A könyvek 40-50 %-át, sőt olykor 60 %-át egyáltalán nem olvasák. A kölcsönzött könyvek 1/3-át egyetlen olvasó olvasta. Érdekes továbbá, hogy noha a nem olvasott könyvek száma igen tekintélyes, az egyes könyvtárakban a kölcsönzési forgalom elég nagy. Ez a jelenség arról tanuskodik, hogy azok a könyvek, amelyek az adott viszonyok között megfelelő visszhangra találtak, igen keresettek.

E helyzet több, kölcsönösen összefüggő okra vezethető vissza. Egyik tényező a könyvtáros jó szakmai felkészültsége, a másik a könyvek megfelelő technikai „tálalása” (katalógusok, raktározás stb.). Ahol jól felkészült, munkáját szerető személyzet, jól szerkesztett, az ismeretek terjesztését jól szolgáló könyvtári katalógusok vannak, a könyvek keresettsége emelkedik. Döntő tényezőnek azonban mégis a könyvek kiválasztását kell tekinteni, ami a központilag történő beszerzésnél nem volt lehetséges.

Az olvasás alakulása az egyes szakokban

Az ismeretterjesztő könyvek használatának behatóbb illusztrálására mutassuk be a két legolvasottabb szakba, nevezetesen a 3 - Társadalmi tudományok, illetve az 5 - Matematika és természettudományok szakba tartozó művek olvasottságát.

A 2864 könyv közül 859 (30 %) a társadalmi tudományok szakcso-

portjába tartozik. Ez a szám igen nagy és jóval meghaladja az egyéb szakokat. Az összehasonlítás kedvéért közöljük, hogy hány százalék esik az egyes nagyobb szakokra:

Matematika és természettudományok	14 %
Mezőgazdaság	14 %
Higiénia és népszerű orvostan	8 %

Ez azzal magyarázható, hogy a könyvpiacra sokkal több a társadalmi-politikai mű, mint a többi szakba tartozó könyvek száma.

A társadalmi-politikai könyvek példányszáma 4554. - Az anyag óriási többségét a könyvtárak 1949-1953-ban szerezték. 1953 után a beérkezések száma jelentősen csökkent, tehát a csúcspont 1952-ben érték el. Ez a jelenség azzal magyarázható, hogy ebben az évben bonyolították le azt az akciót, amelynek az volt a feladata, hogy forgalomba hozza a «Dom Ksiázi» elfekvő készleteit.

A 3-as szak tartalmazza a legtöbb politikai brosurát. A másik, igen gazdag szak a marxizmus-leninizmus. A pedagógia, a jogtudomány, illetve a hadügy igen gyengén van képviselve az állományban. Míg az első két szakba tartozó könyvek száma több száz, a pedagógia szaké néhány tucat, a jogot és a hadügyet alig néhány tétel képviseli.

20 könyvtárban 8 év alatt összesen 6821 ízben kölcsönöztek társadalmi-politikai munkát. Az egy kötetre jutó átlagos évi kölcsönzés alig 0,2 %. A legtöbb kölcsönzés a marxizmus szakra esik. A kölcsönvevők legnagyobb része az ideológiai oktatással kapcsolatos kötelező olvasmány. E szakcsoport legolvasottabb tételei a marxizmus-leninizmus klasszikusainak válogatott művei. A kölcsönzések száma erősen emelkedett 1951-1954-ben, tehát abban az időszakban, amikor az oktatás a legintenzívebben folyt; ezzel szemben a következő években lényeges csökkenés mutatkozik.

Hogy a társadalmi-politikai irodalom iránt nem olyan nagy az érdeklődés, az azzal is magyarázható, hogy a könyvtárakban sok hasonló témájú könyv van. Ezeknek legnagyobb része már időszzerűségét veszítette, s csak a helyet foglalja a könyvtár polcain. Az utóbbi időkben a piacon sok új, értékes könyv jelent meg. Ezeknek a kiadványoknak feltétlenül meg kell lenniük a könyvtárakban, de vásárlásuk semmi esetre se történjék mechanikusan. A több éves gyakorlat azt mutatja, hogy célszerűtlen túlszűfölni az egyes szakokat, mert a könyvek igen sok helyet foglalnak el a könyvtárakban, és a könyvtáros nem tud eligazodni a túl nagy mennyiségű anyagban. Ilyen körülmények között könyvpropagandáról szó sem lehet, sőt még a jó könyvek is elfeksznek. Nagyobb figyelmet kellene tehát fordítani a szóbanforgó szakba tartozó könyvek kiválasztására. A marxizmus klasszikusainak művein kívül csupán olyan könyveket kellene vásárolni, amelyekről nyilvánvaló, hogy egyhamar nem veszítik el időszzerűségüket. Az időleges jelentőségű könyvek szintén helyet foglalhatnak és kell is, hogy helyet foglaljanak a könyvtárban, de ezeket nem kell véglegesen felvenni az állományba.

A matematikai és természettudományi szak - az ellátottság szempontjából - szintén az aránylag jól gyarapított szakokhoz tartozik. Egy könyvtárra átlag kb. 90 kötet esik. A megvizsgált könyvtárakban összesen 391 különféle, idevágó könyv van. Ez az ismeretterjesztő könyvek együttes számának 14 %-a. A példányok száma 1823 kötet.

A matematikai és természettudományi szak főleg az 1948-1950 években - vagyis a közéleti könyvtárak szervezésének időszakában - gyarapodott intenzíven. A beszerzett könyvek azonban a háború utáni első évek gyengébb kiadványai közül kerültek ki. 1950-ben, 1952-ben, és 1954-ben szintén fokozott ütemben gyarapították a szóbanforgó szakot, és különösen 1954-ben vásároltak sok könyvet, ami abból a szempontból is fontos, hogy ebben az időszakban már néhány jó könyv is megjelent a könyvpiacra. 1955-ben és 1956-ban a szak csak kevés művel gazdagodott, ami tartalmi szempontból visszavett a szakot, különösen azért, mert ezekben az években sok, jól szerkesztett, szép könyv jelent meg.

A matematikai és természettudományi szak belső strukturája valamennyi könyvtárban ugyanaz. A legtöbb könyv a matematika, fizika, kémia és geológia területéről való. Kevésbé gazdag a biológiai tudományok csoportja. A leggyengébb azonban az asztronómia területe, mert akkortájt nem jelentek meg ilyen jellegű művek.

A szóbanforgó szak könyvei a legolvasottabbak közé tartoznak. Az 1823 könyv közül 1106 kötetet (61 %-ot) kölcsönöztek ki. Ebből kb. 15 %-ot tesz ki azoknak a könyveknek a száma, amelyek csupán egyszer kerültek kölcsönzésre. A kölcsönzések évi átlagos száma 1-el egyenlő.

Lengyelország nyugati részének könyvtáraiban általában gyengébb a matematikai és természettudományi szak anyagának olvasottsága.

Az utóbbi években beszerzett új könyvek nagyobb sikernek örvendenek, mint a régebbi beszerzések. A legnagyobb érdeklődés a csillagászat, a matematika és a biológia iránt nyilvánul meg. A szűkebb területet tárgyaló, nehezebb könyvek nem népszerűek. A szórakoztató-tudományos munkák közül népszerűbbek a könnyebb könyvek; így pld. PEREL'MAN Vidám matematikája gyakrabban keresett mű, mint Szórakoztató algebra c. műve. A szóbanforgó szak legkeresettebb művei: POZARYSKI Vulkánok és földrengések, PEREL'MAN Vidám matematika, BOGOROV Vizalatti világ. Nagy népszerűségnek örvendenek Puchalski szépen illusztrált kiadványai.

Mint a fentiekből látható, az 5-ös szak anyaga igen olvasott; ennek ellenére az évi forgalom mutatószáma igen alacsony. Ok: igen nagy az egyáltalán nem, vagy csak ritkán olvasott könyvek száma. E paradox helyzeten jó válogatással és jó könyvpropagandával segíthetünk.

Eredeti cím: Wykorzystanie literatury popularnonaukowej w bibliotekach gromadzkich.
 Megjelent: Bibliotekarz, 26. rok. 1959. 7-8. no. 227-232. p.
 OSzK ford. sz.: 2252